

„Nap keltekor már Poroszlón voltunk, melyet a Tisza különösen kedvel, mert gyakran kilátogat hozzá, nem restelli a nagy utat. Most is ott tisztelkedik. A fogadótól jobbra balra tengert láttunk, melyben nyakig úsznak a fák, mint valami szerencsétlen hajótörést szenvedők. A

gyorsszekérnél egy óranegyeddel előbb értem a Tisza hídjához, s ez alatt gyönyörködve néztem jobbra balra a tájat, mely a kiöntés által hasonlíthat Amerika őserdeihez regényességében. És az az átkozott szabályozás majd e regényességnek véget fog vetni, lesz rend és prózaiság. Bizony nem szeretnék mostanában a Tiszának lenni. Szegény Tisza! eddig kénye kedve szerint kalandozta be a világot, mint valami féktelen szilaj csikó, most pedig zablát vetnek szájába, hámba fogják, s ballaghat majd szépen a kerékvágásban. Így teszi az élet a lángészt filiszterré.” (Petőfi Sándor 1847)

Dombos, hegyes vidéken nőttem fel. Több mint harminc éve élek az Alföldön. Sok év kellett ahhoz, hogy megértsem Petőfi rajongását ezért a tájért, a szeretett Alföldjéért...Petőfi még láthatta azt a vízi világot, amely a Tisza szabályozásával a múlt része lett. Évszázadokon keresztül a mozaikos alföldi tájon változatos felszíni formák, árvízmentes hátak, -ha település volt rajta teleknek nevezték-, fenekek, laponyagok, laposak szabdalta vidék volt. Az árterek és az árvízmentes hátak változatos lehetőségeit használta ki a természettel harmóniában élő ártéri gazdálkodást folytató ember. Az Árpád-korban már meghaladta az önellátás kereteit az ártéri gazdálkodás egyik meghatározó formája, a rekesztő halászat. A fokhalászatnak is nevezetett halászati mód kihasználta az évente jelentkező áradásokat. A fokokon kitört víztömeg hatalmas területeket árasztott el. A becslések szerint ez évente akár 48 000 km²-nyi elöntött területet is jelenthetett. Mi is az a fok? A fok a folyó melletti alacsonyabb térszín, vágat, amelyen keresztül a folyó vize áradáskor ki tud lépni a mederből, és apadáskor az ártéren kinn rekedt víz itt visszafolyhat a főmederbe. A középkori utazók által is megírt óriási halbőség a fokgazdálkodásnak köszönhető. “A mocsaras területek (pl. a Sárrét) jellegzetes halétele volt a nagy tömegben fogott csíkból főzött csíkos káposzta.” Herman Ottó: A magyar halászat könyve

A rendszeresen karbantartott fokok jobb ívóhelyeknek számítottak és optimálisabb halnevelők lehettek a természetes állapotnál is. A török támadások után elnéptelenedett az Alföld. Nem volt, aki a fokokat gondozza, ennek következtében azok elmocsarasodtak. A 150 éves gondozatlanság, hogy milyen hatással is lehetett az élő vizekre, megérthetjük, ha megnézzük, mi történik a Tisza-szabályozás óta azokkal a holtágakkal, amelyeket nem kotornak rendszeresen. A fokhalászat nem hozható vissza, hiszen a régi emberek tudása, tapasztalata ismeretlen volt a török hódoltság után újonnan betelepülők számára. A fokok teljesen

tönkrementek, nagy munka lett volna helyreállítani, és nem is volt, aki helyreállítsa. A gazdátlan fokok mellett az elterjedt vízimalmok által létrehozott duzzasztásnak köszönhetően, az árterek víztározó képessége csökkent, az árvízi csúcsok magasabban lettek, mint korábban. A városok elkezdtek gátakat építeni, ami tovább emelte az árvízcsúcsokat. Az 1700-as évektől kezdődően az árvizek mind pusztítóbbak lettek. A helyzeten tovább rontott az a tény, hogy a 18. században a környező hegyekben mértéktelen erdőirtás következett be. Addig a hegyvidék erdőségeit a faszénégetés, illetve a hamuzsír előállításának céljából irtották. A népesség növekedésével az épületek, tűzifa, a bányászat és szerszámok előállítása hatalmas faigénnyel jelentkezett. A 19 század közepéig ez kb. 2400 km² erdő elpusztításához vezetett. A hóolvadás, a természetes növénytakaró megcsappanása gyorsan lezúduló víztömegei egyre magasabb árvizeket okoztak. Az ország jövőjéért érzett felelősségének tudatában Széchenyi így fogalmazott:

„Mint dunántúli és felföldi, kit a Tisza völgye közvetlen nem érdekelhet, sőt kinek a Tisza völgy kifejtése provinciális tekintetben és közönséges felfogás szerint még árthatna is, még is magasb nemzeti szempontból kívánom a magyarság e bölcsőjének minél előbbi és minél férfiasb kifejlését. Világos előtttem-s bár ne volna e tekintetben olly sok vak-hogy bizony a dunántúli és egyéb magyarság csak hervadozni és kora halálra fog jutni, ha pusztulásnak indul a Tiszavölgy.” (Gróf Széchenyi István 1846)

A fokhalászat, a mellette kialakult árvízi gazdálkodás gazdasági haszna után az áradásoknak már csak a pusztító hatása maradt. Szükségszerű volt a világviszonylatban is egyedülálló tájátalakítást megkezdeni, amely azért is hihetetlen teljesítménynek számított, mert egy leverett szabadságharc után folytatódott az 1846. augusztus 26-án, Tiszadobon Széchenyi

első kapavágásával megkezdett munka. A Vásárhelyi tervei alapján elkezdett tájátalakítás eredményeképpen a Tisza teljes hossza 1419 km-ről 962 km-re csökkent, 6400 km gát épült, a Tisza mellett 4500 km(!) a 38500 km² ártéri terület 1800 km²-re csökkent. Az utóbbi években óriási, rekordokat döntő árvizei után utólagos okoskodásokat fogalmaznak meg, hogy nem így kellett volna... Az etikátlan vélemények ellenére nem vitatható el az az óriási teljesítmény, amely lehetővé tette az alföldi táj átalakítását, megteremtve vele a tájegység gazdasági felemelkedését. Ennek hiányában nem jöhetett volna létre az ártéri gazdálkodás, a két és háromnyomásos művelés után korszerű mezőgazdaság, amely az ország felemelkedéséhez nagymértékben hozzájárult. Az utókor felelőssége, hogy a Ramsari Egyezmény szellemében a megmaradt vizes élőhelyekre vigyázzunk, minél több vizet próbáljunk meg az országban tartani. Jó lenne, ha a sokszor szűklátókörű, csak gazdasági érdekeket szem előtt tartó technokrata szemléletet, ökológiai alapelveket is szem előtt tartó, felelős, a természeti értékeket megőrző döntések váltanák fel.

A tanév utolsó napjának hajnalán 18 biológia tagozatos diákkal, ennek a letűnt vízi világot is visszaidéző holtágára indultunk kenuinkkal. Tiszaalpáron találkozik a Duna-Tisza közti Hátság keleti pereme, a folyóvízi erózióval viaszosított futóhomokos terület a meredek löszös magasparttal. A holtág időszakosan kapcsolatban van az élő Tiszával. A változatos vizes élőhelyek kenukkal kiválóan megismerhetők. A keskenylevelű gyékény és nádas ölelte parton gyakori az ágas békabuzogány, amely különös termése után a tövises vízi disznó néven is ismert volt. Tetőfedésre is használták a náddal együtt.

A lila és sárga színű virágáról, valamint a piros bogyóiról ismert burgonyaféle az ebszőlő csucsor, mérgező szolanint tartalmaz. E mérgező tulajdonság a burgonyafélékre gyakran jellemző. Kapaszkodó szárú félcserje. A korhadó, vízben álló fűzfák málló, vízből kiemelkedő törzsén a sárga virágú kányafű virít. A természetes rózsaszínű ernyős virágkáka néha még a nádat is megelőzte magasságával. A legkisebb egyszikű növény a békalencse mellett a jégkorszak előtti melegkorból ránk maradt vízi páfrány, a rucaöröm is a lebegőhínár társulás alkotója. A

sulyom hatalmas területeket borít be a felszínen. A szúrós, szarvas termése keményítőben gazdag, ezért is nevezték valamikor vízi gesztenyének. A halászok sulyomadót is fizettek, gyakran a csónak végéhez kötött lompos juhfarokkal halászták. Puliszka és kenyér is készült belőle az ínséges időkben. A heterofillia jól megfigyelhető a növényen, mert a szétterülő levélrózsáját rombusz alakú levelek alkotják, viszont a víz alá merülő levelei tagoltabbak, szeldeltek.

A csapatot a tündérrózsa hófehér szirmai nyűgözték le, amelynek éjszaka víz alá merülő virágai fokozatosan emelkedtek ki, ahogyan a Nap is egyre magasabbra hágott az égen. A legszebb látvány egy híd alatti átkelés után fogadott bennünket, hiszen a sárga tündérfátyol temérdek virága, mint egy hatalmas sárga sziget emelkedett ki a

vízből. Ez a tárnicsféle az egyik legelegánsabb virágunk. Az élénksárga szirmok szélén gyűrött, muszlinkendő finomságú szegélyével igazi szépség.

Itt-ott napozó békákat is láttunk, de sokat nem időzhetnek a leveleken, hiszen könnyen kiszáradhatnak. A mocsári teknősök számára egy-egy kiálló fatörzs alkalmas a napfürdőzésre. A holtág madárvilága páratlan. Alig kell néhány száz méter evezni, szürkegémeket, selyem- és vörösgémeket láthatunk, és kis-, valamint nagyκόcsagokat. Az átnedvesedő tollruhája miatt kiszáradt fákon

csapatnyi kárókatona szárítkozott. A csöndesen evező, halkán beszélő kenusok még jégmadarat is láttak. A hattyúk felszállása a vízről igazán „hangos” élmény volt számunkra.

A sok macera ellenére, ami a hajók le- és felpakolásával járt, sokszorosán kárpótolt bennünket az élmény. Az egész éves pörgés után jólesik a lelassulás, az időtlenség érzése, ha sajnos csak néhány röpké órányi jut is belőle.

Kecskemét, 2014. június

Juhász Katalin

Források:

Vízínövények, Búvár zsebkönyvek

Dr. Danka Klára: Alföldi kaleidoszkóp

Dr. Tóth Albert: Ohattól Meggyesig

Rakonczay Zoltán: Kiskunságtól a Sárrétig

Simon Tibor: A magyarországi edényes flóra határozója

képek: Juhász Katalin